

Nom del castell: Calafell
Data de construcció: X
Municipi: Calafell
Comarca: Baix Penedès
Altitud: 65 m
Coordenades: E 379967 N 4562123
(UTM31N - ETRS89)
Com arribar-hi: es troba situat al bellmig del poble.

Geografia

El castell de Calafell està situat ben a prop de la línia costanera damunt d'un turó arran del qual se situà la població. La seva ubicació, allunyada de posicions encimbellades demostra clarament que va esdevenir un pas endavant, sobre terreny segur, per a la progressiva conquesta de les terres tarragonines en poder dels musulmans.

La història

La primera vegada que surt esmentat el topònim Calafell és l'any 999 amb la forma «*Calaphel*» en referència a la venda d'unes terres situades al comtat de Barcelona i en el terme del castell d'Olèrdola, feta pels comtes Ramon Borrell i Ermessendis. Calafell és un mot compost (Calaf + ell) tal com ho demostra el document d'escriptu-

ra de venda del Castell Vell de la Marca (1023) en el qual consten com a castells limítrofs el de «*Calaph*» junt amb el de «*Bagnariis*» (Banyeres). Uns anys després (1037), en un document de concòrdia entre l'abat de Sant Cugat i Bernat Odger (de Castellet) sobre els termes de Santa Oliva, Calders i Castellet, després de la torre de Bellveí, consta el «*kastrum que dicunt Kalafell*».

L'any 1076 fou venut al comte Ramon Berenguer I. De fet, però, no hi ha massa notícies antigues d'aquest castell llevat d'una donació «a Déu i a la Verge de Calafel» del 1189 en la que s'esmenta la «*Santa Creu de Calafel*», església que se sap que existia l'any 1304.

L'any 1363 fou senyor d'aquest castell Berenguer de Castellbisbal que acabà venent-lo fins que posteriorment Guerau de Palou l'adquirí de l'infant Joan, fill de Pere III «el Cerimoniós».

Un document del desembre de 1387 ens detalla que el rei Joan I (conegut també com «el Caçador») anà al castell de Calafell per caçar un porc salvatge enmig d'un dia fred i plujós que li causà un fort refredat. Curiosament el proper document

Imatges preses durant la vista que hi vam fer l'any 2007. Les fotos són de Jordi Gironès.

referent a aquest castell ens parla també d'una nova cacera en la qual el rei Joan II matà un porc senglar en un dia de fred molt intens retornant tot seguit a Vilanova. Aleshores el rei tenia 83 anys i el més següent (19 de gener de 1479) moria a Barcelona.

Hi ha constància que els habitants de Calafell tingueren un plet amb la família Palou i es revoltaren, fins que el 1486 signaren la concòrdia de Vilafranca.

L'any 1494 s'imposà la redempció de censos al feudal de Calafell mitjançant diversos sistemes de compromís, entre els quals figura el referent a tots els de la vila de Calafell i el seu terme que es dedicaven a l'obra de palma, tan estesa a la costa de les comarques del Baix Llobregat, de Garraf i del Baix Penedès, on és abundós el *bargalló* (margalló). Tots els qui es dedicaven a aquesta indústria havien de lliurar l'onzena part de la seva producció, o sigui que d'onze sàrries, n'havien de lliurar una; d'onze senalles o cabassos, també estaven obligats a lliurar-ne un, i així mateix de qualsevol obra de palma, en la mateixa proporció.

Text extret de l'Ajuntament de Calafell: A partir del segle XVI el castell inicia la seva decadència, patint un progressiu deteriorament a causa de l'abandonament per part dels seus propietaris, que deixen de ser els Palou. El castell va ser par-

cialment destruït al segle XVII, en el marc de la Guerra dels Segadors. Varen ser volades les muralles est i oest, la gran cisterna va ser reomplerta amb la runa procedent de la destrucció del palau gòtic, etc. La destrucció provocada per les tropes castellanques va ser parcialment reparada, almenys pel que fa a les muralles, i el recinte intramurs va ser anivellat per a convertir-se en cementiri. Aquest ús va perdurar fins a l'any 1938, moment en què es va inaugurar el nou cementiri.

Segurament la superstició popular va atribuir la presència de mals esperits al castell. Per aquest motiu es va construir el segle XVII una petita edificació, amb obertures als quatre punts cardinals i coberta amb una teulada amb quatre vessants: el comunidor. Des d'aquest indret, el capellà recitava un fragment de cadascun dels quatre evangelis i beneïa el terme, foragitant d'aquesta manera les tempestes, els mals esperits que les produïen i les bruixes.

El darrer episodi bèl·lic del castell es va produir l'any 1808 durant la Guerra d'Independència. El dia 8 de juny, les tropes napoleòniques es dirigien cap al nord des de Tarragona, segurament per a reforçar les columnes que havien estat derrotades dos dies abans a la primera de les batalles que es produïren al Bruc. La columna provinent de Tarragona va ser fustigada per gent de Calafell i de la comarca a la veïna localitat del Vendrell. Es veieren obligats a replegar-se i es refugiaren al castell de Calafell on van resistir durant dues hores l'atac de les tropes franceses.

Després d'uns anys d'abandonament, a partir de l'any 1982, el Patronat-Fundació del Castell de Calafell va impulsar la seva excavació arqueològica i restauració per poder ser obert al públic. Els anys 1984 i 1992 es van realitzar tractaments de conservació-restauració a les pintures murals de l'església. Aquestes pintures, juntament amb el parament exterior de l'absis, van ser restaurades de nou entre els anys 1999 i 2000. Igualment, els grafitis de la cisterna van ser restaurats l'any 1999.

L'edifici

Les restes del castell estan formades per un recinte poligonal, una sitja i un pou. Aquest recinte fa uns 36 m de nord a sud per uns 21,5 m d'est a oest. Les parets tenen uns 130 cm de gruix, i cada pany de mur sembla que tenia uns cossos sortints amb diverses saeteres. L'aparell és fet amb pedres petites i col·locades en filades, unides amb morter de calç. La sitja de boca circular, té una profunditat de 153 cm i un diàmetre màxim de 110 cm. En el pou de 6,9 m de profunditat per 2,6 m de diàmetre intern, s'ha calculat que hi poden caber uns 30.000 litres d'aigua. En l'espai que separa el castell de l'església, sembla que hi havia construccions fetes amb bigues de fusta, ja que encara són visibles els forats on es clavaven.

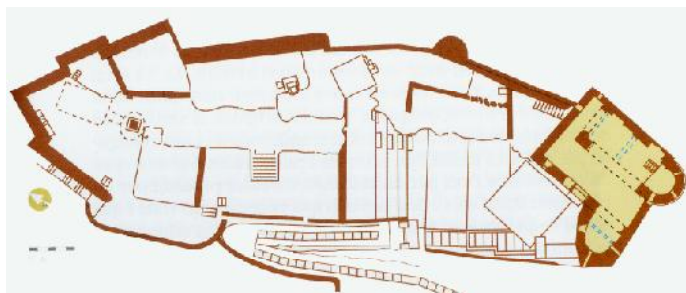
L'església de la Santa Creu del Castell de Calafell

L'església de la Santa Creu és situada a l'extrem septentrional del recinte del castell, de manera que les façanes nord i est formen part de la muralla defensiva del clos.

El temple data de la meitat del segle XI havent estat molt modificat. Es tracta d'un edifici romànic coronat amb un absis semicircular precedit per un presbiteri situat sobre una petita cripta coberta amb volta i que ocupa l'espai absidial. A l'interior es conserven fragments de pintura mural, restaurats l'any 1990, amb una decoració geomètrica que combina cercles enllaçats que definien una mena de reticulat o teixit semblant als de Sant Pere del Burgal (segle XII) o Sant Quirze de Pedret.

Nota: per fer aquest escrit hem extret la informació del volum 3 de la guia Catalunya Romànica dedicat a les comarques de l'Alt Penedès, Baix Penedès, Garraf i Anoia de l'editorial Pòrtic, 1999, i també del Volum III dels Castells Catalans de l'editor Rafael Dalmau en la segona edició de 1992.

Elena Fàbregas i Jordi Gironès
Novembre 2022

Croquis del castell.
Reproduïda de la guia de la Catalunya Romànica d'Ed.Pòrtic.